

Njih sedmoricu, na čelu s fra Leom, jugokomunisti su ubili i bacili u Neretvu

DR. FRA LEO PETROVIĆ

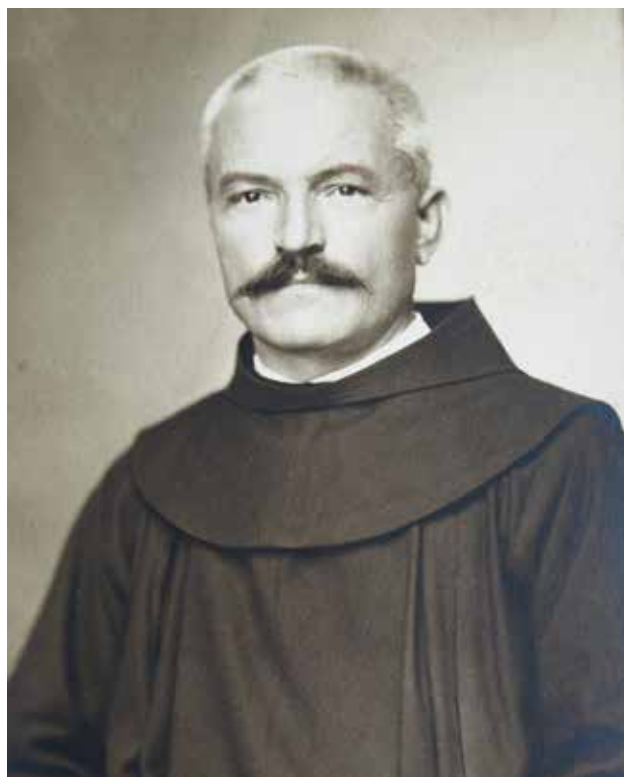
O svemu su poslije potajno svjedočili preživjeli fratri

► Piše: fra Ante Marić

Ovaj kratki životopis dr. fra Lea Petrovića ponajviše je posvećen iskazima svjedoka o njegovu zadnjem ovozemaljskom zadatku kao provincijala – dočeku »osloboditelja« partizana, crvenom petokrakom obilježene »narodnooslobodilačke« vojske na vratima Franjevačkog samostana sv. Petra i Pavla u Mostaru. Svjedoci odreda na istovjetan način prenose kako su jugokomunisti došli u samostan, kako su ih fratri na čelu sa svojim provincijalom fra Leom primili i kako su oni, naizgled uljudni i pristojni, jedva čekali ugrabiti svoje žrtve i krvavo ih i bjesomučno smaknuti. Zapovjednik te akcije sjedi na Čistu srijedu u samostanskoj blagovaonici na provincijalovu mjestu dok njegovi krvnici, dični pripadnici narodnooslobodilačke vojske, na obalama Neretve ubijaju nevinog provincijala fra Lea Petrovića i njegovih šestoricu subrača: gvardijana fra Grgu Vasilja, fra Bernardina Smoljana, fra Rafu Prusinu, fra Jozu Bencuna, fra Kažimira Bebeka i fra Nenada Pehara.

Podatke imamo zahvaljujući anketnome intervjuu kojeg je s preživjelim svjedocima iz zbornice franjevačkog samostana u Mostaru toga 14. veljače 1945. obavio fra Jozo Vasilj 1986., kada je to bilo i te kako opasno, jer na vlasti su bili sljedbenici krvnika Brane Popadića koji nisu dali o svome zločinu ni zuba obijeliti. Usput sam u ovom životopisu spomenuo najbitnije događaje iz fra Leova života, iscrpno obrađujući njegovo pučko i gimnazijsko školovanje na Širokom Brijegu.

Nakladnički niz Recipe Franjevačke knjižnice u Mostaru svoju je drugu knjigu »Leo Petrović prvi hercegovački franjevac doktor znanosti«¹ posvetio fra Leu o 100. obljetnici njegove disertacije (1908. – 2008.). Prof. Pavao Knezović iscrpno je napisao njegov životopis, opisao njegovu ostavštinu, a disertaciju je s latinskoga preveo prof. Šime Demo. Unutar knjige je i lirski monolog o

životu fra Lea Petrovića »Sada i u času smrti naše« fra Ante Marića.

Rođenje i krštenje

U zaseoku Poljane župe Klobuk 28. veljače 1883. rođio se sin Marijanu Petroviću i Andi, r. Jurčić iz Vlake, koji je na krštenju dobio ime Grgo. Njihov je kućni broj 105, a obitelj se u starom stanju duša župe Klobuk vodi na stranici 411. Krstio ga je ondašnji župnik fra Martin Mikulić. Kum je malome Grgi bio Mate Antunović iz

¹ Nakladnik je Franjevačka knjižnica Mostar. Knjigu je uredio fra Ante Marić, lektori i recenzenti su dr. fra Serafin Hrkać i dr. fra Bazilije Pandžić, Mostar, 2008.

Klobuka.² Grgo je živio u iznimno pobožnoj katoličkoj i siromašnoj hrvatskoj obitelji.

Osnovna škola u Veljacima i na Širokom Brijegu

Osnovnu je školu započeo u Veljacima, a nastavio na Širokom Brijegu. Arhiv Hercegovačke franjevačke provincije čuva vlastoručno ispisan *Službenički list* fra Lea Petrovića 1925. – 1926. Za rubriku »opšta školska i naročita stručna sprema ...« fra Leo pod brojem 1) vlastoručno upisuje: »Osn. škola u Veljacima 1893/94.« A pod brojem 2): »Niža gimnazija na Širokom Brijegu 1899/900.«³ Grgo je, zajedno sa svojim roditeljima, odlučio da će učiti za fratra zbog čega se vrlo rano morao odijeliti od svoje kuće i krenuti na Široki Brijeg.

»Prvo glavno polugodišnje ispitno izvješće od 1. rujna 1894. do 21. veljače 1895. u Franjevačkom dječaćkom sjemeništu na Širokom = brigu«⁴ zatiče Grgu Petrovića s 11 godina u III. razredu osnovne škole. Prema tom izvješću te je školske god. na Širokom Brijegu 25 đaka u I. i II. razredu osnovne škole te u I. i II. razredu gimnazije. Grgo je imao sljedeće predmete: »Čudorednost (odlično), Marljivost (marljiv), Tjelesni ustroj (dobar), Vjeronauk (dobro), Hrvatski jezik (dovoljno), Hrvat. štivo – latinicom (dovoljno), ćirilicom (dobro), Zemljopis (dovoljno), Računstvo (dovoljno), Krasopis (dovoljno), Biblička poviest (dovoljno)«. Pod ovim izvješćem, koje je krasopisom ispisano na velikom papiru, vlastoručni su potpisi učitelja: fra David Nevistić, fra Dragutin Ivanković, fra Ljudevit Radoš i fra Radoslav Glavaš, koji je i ravnatelj škole. aci su ocjenjivani opisno. Ispod spomenutog tabličnog prikaza dana je rubrika »Postepenost redova« koja opisuje ocjenjivanje: »Za Čudorednost: Odlično, Pohvalno, Bezprikorno; Za Pohadjanje: Veoma marljiv, Marljiv, Dovoljan, Nedovoljan; Za napredak u nauci: Vrlo dobar, Dobar, Dovoljan, Nedovoljan«.

Arhiv Hercegovačke franjevačke provincije, zahvaljujući revnosti širokobrijeških učitelja, čuva i drugo glavno polugodišnje izvješće kojim je obuhvaćeno obrazovno razdoblje od 10. ožujka 1895. do 10. srpnja 1895.

»Drugo glavno polugodišnje ispitno izvješće od 10. ožujka 1895. do 10. srpnja 1895. u franjevačkom dječaćkom odgojilištu na Širokom = brigu«⁵ zatiče Grgu Petrovića u IV. razredu osnovne škole. Tako je Grgo Petrović školske god. 1894./95. na Širokom Brijegu završio III. i IV. razred osnovne škole, a time i osnovnu školu, te stvorio uvjete za upis u gimnaziju.

Nakon svršetka IV. razreda osnovne škole Grgo Petrović morao je »opetovati« zemljopis.⁶ Učitelji su u tom polugodištu bili: fra David Nevistić, učitelj iz latinskog jezika te računstva u svim razredima; fra Tomislav Iličić⁷ učitelj iz hrvatskoga jezika, krasopisa i risanja u svim razredima; fra Dujo Ostojić učitelj iz vjeronauka u II. i IV. osnovne i I. i II. razredu gimnazije, te zemljopisa IV. osnovne i I. i II. razreda gimnazije i povijesti II. razreda gimnazije. Cijelo je izvješće ispisano krasopisom na velikome kvalitetnom papiru, a potpisuje ga fra Luka Begić, provincijal.

Gimnazija na Širokom Brijegu

Sljedeće je školske god. 1895./96. Grgo Petrović bio jedan od deseterice sjemeništaraca u I. razredu gimnazije. U njemu su Grgo i drugi učenici imali sljedeće predmete: vjeronauk (2 sata tjedno), hrvatski jezik (3), hrvatsko štivo (2), latinski jezik (5), latinsko štivo (2), njemački jezik (2), zemljopis (2), povijest (2), računstvo (2), mjerstvo (2), krasopis (2). Ukupno su tjedno imali 26 sati.⁸ Na popisu učenika I. gimnazijskog razreda za školsku 1895./96. god. našli su se sljedeći učenici: Petar Grubišić (stariji), Petar Grubišić (mladji), Ivan Čujić, Grgo Prlić, Mate Senjak, Jozo Miloš, Mate Šimović, Andrija Petrović, Grgo Petrović, Nikola Leskić Barbarić.⁹

Popis učitelja za ovu školsku god. ne nalazimo u Arhivu Provincije, a Arhiv Gimnazije koji ga je zacijelo imao i uredno složio spaljen je 1947. kad su jugokomunisti na Širokom Brijegu, nakon što su 7. veljače 1945. ubili u samostanu sve zatečene fratre i sve profesore, dvije godine poslije spalili i sve napisano uništili: knjižnice, arhive, matične knjige. »Prema rasporedu osoblja učinjeno

² Matica krštenih župe Klobuk, sv. I., str. 62., br. 230.

³ SP SV 70., folija 292. Službenički list, folija 265. – 292.

⁴ Fra Ante Marić, *Franjevačka klasična gimnazija na Širokom Brijegu*, sv. 1., Franjevačka knjižnica, Mostar, 2011., str. 158.; SP SV 6., folija 66.

⁵ *Isto*, str. 161.

⁶ *Isto*, str. 162. S njim su u razredu na svršetku OŠ bili još slijedeći đaci: Petrović Andrija (na ispitu za čudoredje opomenut), Šimović Mate (na ispitu za čudoredje opomenut), Milas Jozip, Senjak Mate, Prlić Grgo (Na ispitu opomenut za čudoredje i na opetovanje iz zemljopisa), Čujić Ivan, Grubišić Petar (Antin), Grubišić Petar (Matin).

⁷ Fra Tomislav Iličić je i ispisivao krasopisom ova Izvješća. Ona koja su nađena u Knjižnici u Mostaru trebala su biti vraćena na Široki Brijeg, i fra Tomislav na tome insistira, ali srećom nisu, te su tako izbjegli mržnju Ozne i oganj na Širokom Brijegu 1947.

⁸ SP SV 6., folija 127. - 130.

⁹ Fra Ante Marić, *Franjevačka klasična gimnazija na Širokom Brijegu*, sv. 1., str. 167.

u Mostaru 26. travnja 1895. moguć je sljedeći raspored učitelja:

- fra Dujam Ostojić, prvi meštar sjemeništaraca i nadziratelj škole
- fra Tomislav Iličić, meštar, učitelj i školski odgojitelj
- fra David Nevistić, meštar klerika i učitelj sjemeništaraca
- fra Križan Galić, vjeroučitelj u osnovnoj školi.«¹⁰

A prema rasporedu osoblja za godinu 1896. »... na Širokom su Brijegu učitelji:

- fra Tomislav Iličić, meštar sjemeništarca, nadziratelj samostanske škole
- fra David Nevistić, određen na studij sv. teologije
- fra Didak Buntić, meštar sjemeništaraca, odgojitelj i učitelj
- fra Stanislav Kraljević, meštar, učitelj i odgojitelj.«¹¹

Školske god. 1897./98. u gimnaziji je osnovan III. razred koji pohada i Grgo.

»Prema izvješću prvoga polugodišta, kojim je obuhvaćeno razdoblje od 9. rujna 1898., kada je započela školska godina, pa do 3. veljače 1899.«¹² u gimnaziji je u tri razreda dvadeset i jedan učenik, a Grgo je na tom popisu dvadeseti. »Izvješće potpisuju nastavnici: fra Stanislav Kraljević, fra Borislav Buntić i fra Mirko Matijević, upravitelj škole.«¹³ Grgo Petrović završio je III. razred s prvim redom. »Izvješće za drugo polugodište, od 2. veljače do 30. lipnja 1899., donosi popis đaka i njihovih nastavnika te pregled uspjeha.«¹⁴ Jedan je đak tijekom godine (Ivan Vukšić, II. r.) napustio, a u III. se razredu pojavljuje Grga Tomić. »Izvješće potpisuju nastavnici: fra Filip Bebek, fra Stanislav Kraljević, fra Borislav Buntić i fra Mirko Matijević, upravitelj.«¹⁵

Grgo kao da je pratila sreća. Sa svakom njegovom novom školskom god. rasla je i gimnazija osnivajući novi razred. »Sljedeće školske godine 1899./1900. osnovan je i IV. gimnazijski razred. I za ovu su školsku godinu u Franjevačkoj knjižnici u Mostaru pronađena izvješća za prvo i drugo polugodište.«¹⁶ Prema ovim izvješćima školska god. započinje 9. rujna 1899., a prvo polugodište završava 1. veljače 1900. Prvo polugodište Grgo je završio s prvim redom. »Izvješće potpisuju nastavnici: fra Krunoslav Hromić (učitelj pjevanja), fra Filip Bebek, fra Stanislav Kraljević, fra Borislav Buntić i upravitelj fra Mirko Matijević.«¹⁷ I izvješće drugog polugodišta koje počinje

1. veljače 1900. i završava 1. srpnja te iste godine, također je pronađeno u knjižnici u Mostaru tijekom njezine obnove 2005. Grgo je završio IV. razred s prvim redom. Profesori su im bili fra Šimun Ančić, fra Pile Bebek, fra Borislav Buntić i upravitelj fra Miroslav Matijević. Jedanaest ih je završilo IV. razred, ondašnju nižu gimnaziju, i bili su određeni za novicijat.

Novicijat

Nakon boravka na Širokom Brijegu od 1894. do 1. srpnja 1900. Grgo Petrović je sa svojim kolegama prispio do ulaska u redovničku zajednicu fratara Hercegovačke franjevačke provincije. To se i dogodilo na svetkovinu svetoga Franje 4. listopada 1900. Fra Luka Begić obukao je Grgu Petrovića i ostalu desetoricu kandidata. Bili su to: Ivan Čujić – fra Mijo, Mate Andačić – fra Bono, Ivan

S majkom Anđom u Ljubuškom 1909.

¹⁰ Isto, str. 168.

¹¹ Isto, str. 168.

¹² Isto, str. 191.

¹³ Isto, str. 192.

¹⁴ Isto, str. 192.

¹⁵ Isto, str. 193.

¹⁶ Isto, str. 195.

¹⁷ Isto, str. 196.

Prusina – fra Rafo, Stojan (Stanko) Dragičević – fra Pavo, Marko Milas – fra Veselko, Marijan Beljan – fra Tadija, Grgo Tomić – fra Eugen, Ante Majić – fra Bonifacije, Ivan Skoko – fra Vice, Stipan Mišetić – fra Ambro. Jednanaesti je bio Grgo Petrović – fra Leo. »Grgo Petrović, sin Marijana i Anđe r. Jurčić, rođen u Klobuku 28. 2. 1883. – fra Leo. Krstio ga je fra Martin Mikulić, župnik.«¹⁸

Studij bogoslovije

Fra Leo je studij bogoslovije započeo u Mostaru nakon svršetka godine novicijata na Humcu. »Školske 1900/01. godine upisao je i završio na Franjevačkoj teologiji u Mostaru prvu, šk 1901/02. g. drugu, šk 1903/04. g. treću i šk. 1904/05. g. od četvrte godine studija samo VII. semestar. /LC. I., br. 27/.«¹⁹ Nakon ovoga dijela studija u Mostaru, fra Leo nastavlja studij u Švicarskoj u Fribourgu 1904. – 1907. Doktorirao je u Fribourgu 31. siječnja 1908. Napisao je doktorsku disertaciju pod naslovom: »Disquisitio historica in origenem usus slavice idiomatis in Liturgia apud Slavos ac praecipue Chroatos«, koja je tiskana u Mostaru 1908. Ima, kako sam piše, XVI. i 88 stranica. U već spomenutom »Službeničkom listu« i rubrici pod brojem 3) fra Leo navodi: »...filozofiju na Humcu 1900/901« – to je i vrijeme njegova Novicijata, i isto tako pod istim brojem »filozofiju u Mostaru 1901/902«, a pod brojem 4) »Theologiju u Mostaru 1902/904.« te ispod pod istim brojem »Theologiju u Fribourgu /:Švicarska 1904/907.«²⁰ Zanimljivo je napomenuti da te 1925., kad popunjava *Službenički list*, fra Leo navodi da »govori francuski i njemački«.

Redovnički i svećenički sveti redovi

U franjevački je red stupio 4. listopada 1900. oblačenjem franjevačkog habita na Humcu. Jednostavne je zavjete položio također na Humcu 4. listopada 1901. Svečane je zavjete položio 19. listopada 1904. u vrijeme studija u Fribourgu u Švicarskoj. Za svećenika je zaređen 30. srpnja 1905. u Fribourgu. Sv. mladu misu slavi 31. srpnja 1905. u Klobuku.

Život i rad u provinciji

Profesor je teologije u Mostaru 1. svibnja 1907. – 8. svibnja 1917. Tajnikom je Hercegovačke franjevačke provincije 1910. – 1915. U vremenu od 8. svibnja 1917. do 15. lipnja 1919. administrator je i vjeroučitelj u Klobuku, a od 15. lipnja 1919. do 27. travnja 1925. gvardijan je u Mostaru, predsjednik biskupskog ženidbenog suda, dekan i nadžupnik te prosinodalni ispitivač. Sve je ove svoje službe fra Leo popisao u svom, već spomenutom, *Službeničkom listu* pod brojem XVI.²¹

Istakao se kao vrstan znanstvenik i vrstan redovnički poglavar. U vrijeme kada su ga ubili, spremio je 100. obljetnicu »odcipljenja« od matere provincije Bosne Srebrene, odnosno djelovanja franjevaca u Hercegovini.

Ponovno je profesor na teologiji u Mostaru od 27. travnja 1925. do 21. lipnja 1926. Dana 22. lipnja 1926. postaje bilježnikom na biskupskom ordinarijatu i ostaje na toj službi do 22. travnja 1935. Nadnevka 23. travnja 1935. postaje zamjenikom biskupa do 3. srpnja 1943. Na provincijskom kapitolu 3. srpnja 1943. izabran je za provincijala Hercegovačke franjevačke provincije Uznesenja BDM i tu službu obnaša do svoje mučeničke smrti 14. veljače 1945.

Objavljena djela

Uz spomenutu disertaciju *Disquisitio historica...* posthumno mu je 1953. tiskana značajna povijesna knjiga *Krstjani Crkve bosanske* s njegovim uvodom koji je napisao 1944., a otisnutim u kalendaru *Napredak* za godinu 1945. na str. 183. – 188. Drugo su izdanje ovog vrijednog povijesnog djela zajedno tiskali Svjetlo Riječi – Sarajevo i Ziral – Mostar 1999.

Hercegovina franciscana, sv. VI., tiskan u Mostaru 1944. »pro manuscripto« za nutarnji život i veze članova Hercegovačke franjevačke provincije, u prigodi 100. obljetnice »odcipljenja« od matere provincije Bosne Srebrene, donosi poslanicu aktualnog provincijala provincije Gospina uznesenja u Hercegovini dr. fra Lea Petrovića: »Poštovanoj braći pozdrav u Gospodinu«. On u ovoj poslanici donosi kratak pregled povijesti franjevaca na hrvatskim područjima i razloge koji su nukali Hercegovce da ponovno budu u svojoj Hercegovini kroz izgradnju jednog samostana, potom kustodije i provincije. »Dolazak franjevaca među Hrvate; Hercegovci rade za svoju

¹⁸ Fra Robert Jolić, *Novicijat hercegovačkih franjevaca*, Franjevačka knjižnica, Mostar, 2009. str. 138. – 139.

¹⁹ Pavao Knezović, *Studij bogoslovije u Hercegovačkoj franjevačkoj provinciji 1860. – 1945.*, Franjevačka knjižnica, Mostar, 2012., str. 848.

²⁰ SP SV 70., folija 292. *Službenički list*, folija 265. – 292.

²¹ SP SV 70., folija 292., *Službenički list*, folija 265. – 292.

samostalnost; Kojim su razlozima vođeni Hercegovački otci; Uspjesi napornog rada; Spremanje stogodišnjice: Rasporedaj našega rada jest ovaj: Stogodišnje Djelovanje franjevaca u Hercegovini (1844 – 1944); Dio I. Povijest Franjevačke provincije Gospina uznešenja (kritički obrađena); Dio II. Izobrazba i nutarnji život članova; Dio III. Hercegovački franjevci na djelu; Dio IV. Narod među kojim djeluju hercegovački franjevci; Dio V. Likovi i oblića hercegovačkih franjevaca (životopisi sa svjetlopišima); Dio VI. Statistike i grafički prikazi (kretanje pučanstva); Dio VII. Proslava stogodišnjice (Panegirici, govori, pjesme, kronika itd.). Uz ovu kritičku Povijest provincije na osnovi svih gornjih radova morat će se izdati i Pučka povijest provincije. Još ćemo izdati Schematismus Provincije pro anno Domini 1944. Moramo se odmah dati na rad. U Mostaru, dana 6. veljače 1944., na stogodišnji dan izdanja odluke Sv. Stolice o osnivanju prvog samostana i crkve u Hercegovini. Provincijal, fra Leo Petrović, v. r.«

Elenchus almae missionariae Provinciae Ordinis Fratrum Minorum in Hercegovina, I. – IV., Mostar, 1911. – 1915.

Šalje svoje kako stručne, povijesne, tako i drugog sadržaja članke u različitu tjednu, mjesečnu i godišnju periodiku BiH i Hrvatske.

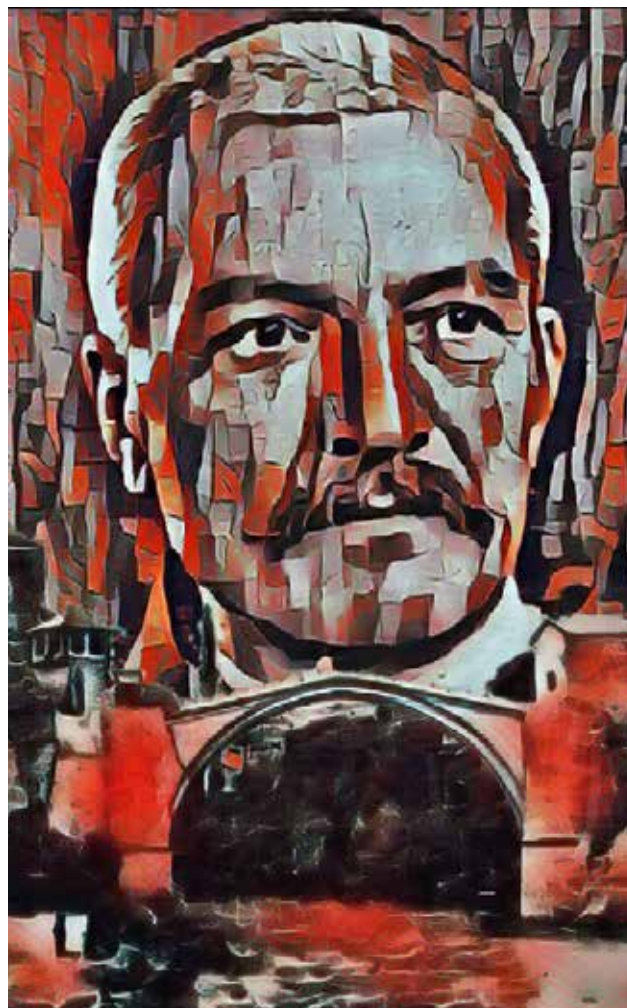
Kraj života i mučenička smrt

Dana 14. veljače 1945. u Mostaru, kao aktualnog provincijala, s još šestoricom braće svećenika, jugokomunisti su ga odveli iz samostana, ubili i bacili u Neretvu. »Die 14. II. 1945. in Mostar – uti Minister provlis actualis – una cum 6 aliis Patribus e conventu eductus, capite damnatus, telis trajectus et in Narentum projectus.«²²

Izveštaj fra Filipa Sivrića o stradanju sedmorice članova Hercegovačke franjevačke provincije u Mostaru 14. veljače 1945.²³

Pod ovim je radnim naslovom fra Jozo Vasilj (1943. – 2005.) obavio anketni razgovor s preživjelim fratrom fra Filipom Sivrićem (1918. – 1992.) iz zbornice mostarskog samostana, koji je bio očevidac kako su jugokomunisti uhitili i odveli iz samostana sedmoricu fratara na čelu s fra Leom Petrovićem, provincijalom. Razgovor je obavljen i zapisan u Mostaru 22. lipnja 1986. iz tog razgovora donosimo izvatke koji se odnose na provincijala fra Lea Petrovića:

»Bilo je to 14. veljače 1945. i to popodne. Na znam točno koliko je bilo sati, ali svakako pred mrak. Bila je Čista srijeda kad su oni (jugokomunisti, m. o.) došli.

Petar Vulić, fra Leo Petrović, digitalna tehnika, 2017.

Vratio sam se iz bašče i ušao u samostan. Pokojni fra Vlatko Marušić veli: "Zovu, da svi dođemo u zbornicu". Došao sam u zbornicu i našao skupljene sve fratre. S fratrima sam zatekao dvojicu oficira. Ne znam točno što su bili po činu, ali mi se čini: poručnik i natporučnik, ali u svakom slučaju bili su oficiri. Jedan je bio stasom malo niži, a drugi malo viši. Jedan je od njih rekao: "Eto, i mali partizani stigoše u Mostar".

(...)

Kad su nas popisali stavili su jednoga vojnika da nas čuva u zbornici. Ne znam je li taj vojnik bio i prije ili nije. Oni su otišli s napomenom da će se vratiti.

(...)

Čekali mi tako – čekali. Meni se učinilo dugo. Pokojni fra Grga se bio zamislio i stalno molio krunicu. Bili smo u nekoj neizvjesnosti, ali smo razgovarali pa čak i karata zaigrali da bismo razbili brigu. Pokojni fra Leo, provincijal, je rekao: "Glavno je da izdržimo ovaj prvi dan, a kasnije će biti bolje".

²² Nekrologij Hercegovačke franjevačke provincije

²³ Pismohrana Vicepostulature, 18/2007.

Nakon sat – sat i pol – možda i dva sata vratiše se ona dvojica. Kada su ušli, izvadili su spisak i počeli čitati: “Fra Leo Petrović – ostani ovdje! Fra Grgo Vasilj – ostani ovdje” pročitao slijedećeg – “u ćeliju spavati!”. I tako redom ili “u ćeliju spavati” ili “ostani ovdje”! Podijelili su nas u dvije grupe. Mi koji smo bili za “u ćeliju spavati” rekli smo, da je vrijeme večere i pitali, možemo li poći večerati. Dopustili su nam poći na večeru.

(...)

U zbornici su, dakle, ostali: fra Leo Petrović, fra Grgo Vasilj, fra Jozo Bencun, fra Rafo Prusina, fra Bernardin Smoljan, fra Kažimir Bebek i fra Nenad Pehar.

Govorilo se, da je pokojni fra Leo kad je vidio šta se sprema, rekao pokojnom fra Boniciju, koji je bio tajnik, da iz Provincijalata donese neku kuvertu. Čini mi se da je provincijal imao neku preporuku – garanciju za fratre. Fra Bonicije je otišao i nije je pronašao. Opet je otišao i opet je nije mogao pronaći. Provincijal je pitao, može li on otići i donijeti jednu kuvertu. Nisu mu dopustili. Ne znam je li ikad kasnije pronađena ta kuverta.

Provincijal se uzdao i u Marinka Knezovića koji je bio partizan. Pozvao ga u samostan, da radi kao majstor – stavlja prozore koji su bili popucali i izbijeni od bombardiranja. Međutim, ni Marinka nije bilo toga popodneva u samostanu.

K nama na večeru dolje u blagovaonicu došli su i ona dvojica oficira. Onaj malo niži sjeo je na provincijalovo mjesto. Rekao je, da se ne trebamo bojati za fratre koji su izdvojeni, odnosno, ostali u zbornici. Rekao je da će ih ispitati, predati sudu pa ako ih sud nađe krivim nešto će ih kazniti, ako ih ne nađu krivim, pustit će ih. Zamolio je da dadnemo večeru i nekolicini vojnika koji su bili s njima.

(...)

Kada smo završili s večerom, oficiri i vojnici su otišli gore. Malo poslije njih stigli smo i mi fratri gore. Međutim, gore više nije bilo nikoga. Spomenuta sedmorica naših fratara bili su već odvedeni. Možda je netko od fratara vidio kad su odveli – ja nisam.

Šta su fratri mislili – govorili: šta će biti s ovom sedmoricom odvedenih?

Neki su odmah rekli: “Pobit će ih”! Netko je čuo, da su tražili konop, kad su ih povelili. Valjda, da ih svežu, šta li?

Kakav je bio daljnji razvoj događaja? Kako ste doznali, da su fratri pobijeni?

Ne znam šta se dalje događalo. Govorilo se, da su

neki ljudi vidjeli kako fratre odvedoše prema Donjoj Mahali. Koliko ja znam, nema očevidaca: nitko nije vidio gdje i kako su ih pobili. Nije bilo nikakva glasa o njima.

Mislom da je sutra netko od fratara otišao i pitao onoga Knezovića: šta je s fratrima? On je odgovorio, da se ne brinemo, da im se neće ništa dogoditi.

Išli su naši i u Komandu – kamo li – ali im ni tamo nisu znali ništa odgovoriti.

Kasnije se pričalo da su ih pobili na Čekrku – ispod Donje Mahale i bacili u Neretvu. (...) Možda ih nisu ni vodili na neku instancu – suđenje, nego ih odma pobili.

Možda!

(...)

Fra Filipe, znam da nije lako davati ocjene o ljudima. Ipak, Vas molim, da reknete ponešto karakteristično o svakome od ove sedmorice koji su odvedeni 14. veljače 1945. iz mostarskog samostana i ubijeni.

Fra Leo Petrović – provincijal (62 godine života)

Čovjek auktoriteta. Fratri su ga cijenili i poštivali. Svijet ga je cijenio i poštivao. Bio je odlučan.

Što je radio, radio je odlučno i dobro. Jedno vrijeme bio je generalni vikar u biskupiji. Nije se bavio politikom, bio je “radićevac”, a ne “Pučke stranke”, kao većina fratara.

(...)

Naša braća su nastradali na pravdi. Oni koji trpe na pravdi njihovo je Kraljevstvo nebesko.«

Izveštaj fra Pija Nuića o stradanju sedmorice članova Hercegovačke franjevačke provincije u Mostaru 14. veljače 1945.²⁴

Fra Jozo Vasilj je u Mostaru 22. lipnja 1986. razgovarao s fra Pijom Nuićem (1910. – 1988.) koji je također toga krvavog 14. veljače 1945. bio očevidcem događanja u franjevačkom samostanu Sv. Petra i Pavla u Mostaru.

»(...)

Vas smo izabrali kao pouzdanu osobu, čovjeka – redovnika koji govori istinu, a posebice što ste izravni svjedok pojedinosti koje se odnose na stradanje naše subraće.

(...)

Ja ne znam pričati. Više mi odgovara odgovarati na pitanja. Dobro. Reći ću što znam, odnosno čega se sad sjećam – pa vi bili zadovoljni ili ne.

Došli su na Čistu srijedu oko 5 sati popodne. Tražili su Provincijala. Što su s njim razgovarali, ne znam. Zatražili su, da se svi skupimo na jedno mjesto. Skupili smo se u zbornicu. Zbornica je bila dolje kod stepenica. Po-

²⁴ Pismohrana Vicepostulature, 14/2007.

kojni fra Ilija Rozić bio je bolestan i nije mogao doći.

Bili su dvojica oficira i čini mi se jedan vojnik. Jedan je bio komesar, a drugi neki zapovjednik. Jedan se zvao Saša, a drugi neki Popović. To sam malo kasnije saznao sasvim slučajno. Najprije su nas popisali: ime i prezime, dužnost i otkada smo ovdje. Tražili su one koji su pred njima navodno bježali. Pitali su zašto su i odakle pobjegli.

Kad su nas popisali, postavili su vojnika – stražara da nas čuva, a njih dvojica otišli navodno u Komandu da vide što treba s nama učiniti. – Ostali smo u iščekivanju. Gvardijan fra Grgo je neprestano molio krunicu. Provincijal je rekao, da se nada da neće biti zla pa da možemo i karata poigrati.

(...)

Nakon – možda – sat vremena, oficiri ponovo banuše. Ponovo počеше baratati imenima i prezimenima:

“Leo Petrović, provincijal – tamo na stranu; Grgo Vasilj, gvardijan – tamo na stranu!” Zatim su nastavili čitanjem imena i prezimena razvrstavajući nas u dvije grupe. S provincijalom i gvardijanom su se našli: fra Jozo Bencun, fra Rafo Prusina, fra Bernardin Smoljan, fra Kažimir Bebek, fra Nenad Peهار, fra Darinko Brkić, fra Zlatko Sivrić. Fra Jerko Boras je bio došao iz Slanoga u Mostar radi operacije. Imao je za to i uputnicu od liječnika pa su ga pustili. Nama na drugoj strani su naredili da podemo spavati. Netko je od nas rekao: “Vrijeme je večere. Možemo li poći na večeru?” Rekli su da možemo i poslali vojnike da nas otprate u blagovaonicu.

Fra Darinko je osjetio da bi moglo biti svašta pa je rekao fra Zlatku: “Pokaži ono što smo dobili!” Njih dvojica su od “Čakana”, koji je bio neki komunistički funkcionar dobili propusnice da mogu poći na svoje župe. Čini mi se da su već bili pokušali proći, ali nisu uspjeli pa su tako ostali u Mostaru. Kad su oficiri pročitali njihove propusnice, obojici su dopustili da pođu s nama ostalima na večeru.

Propustio sam reći, da su pitali imamo li kakvo vozilo. Ja sam imao motor. Bio je ondje gdje je sad ambulanta. Morao sam ga pokazati i predati im ga. Dan prije – kao da sam slutio – ja sam ga razštelovao da ne mogne upaliti, a i gumu sam probušio kako se ne bi mogao voziti. Motor je kasnije ipak nakon nekoliko pokušaja upalio. Oficir se je odvezao na praznoj gumi i to preko onih stepenica kod ceste na crkvenom dvorištu.

Prvi partizanski dolazak bio je obećavajući. No, nakon njihova povratak sve je krenulo po zlu. Očito su dobili naredbu što trebaju učiniti. Dok su čekali što će s njima biti, fra Grgo Vasilj molio je krunicu. Osjećali su se nevinima pa nisu bježali ni kad im je jedan njemački časnik ispričao kako su pobijeni fratri na Širokom Brijegu.

I kako sam već rekao, sedmoricu fratara su ostavili u zbornici, a mi ostali smo pošli na večeru. S nama na večeri bili su i dvojica spomenutih oficira. Jedan je sjedio na provincijalovu mjestu. Upravo je taj rekao, da će oni izdvojenu sedmoricu fratara ispitati i odlučiti što će s njima, ali je dodao, da se ne trebamo ništa bojati.

Međutim mi nismo slutili dobrom. Naime, dan – dva prije toga u samostan je došao jedan

njemački oficir, koji je govorio hrvatski, i pričao nam kako su partizani pobili sve fratre na Širokom Brijegu. Savjetovao nam je: “Ako želite ostati živi, bježite!” Ja u to nisam baš vjerovao. Međutim, mnogi su fratri pobjegli, a i svijet je inače bježao pred partizanima.

Kad smo završili večeru, oficiri i neki vojnici, koji su pri kraju večere došli u blagovaonicu i nešto pojeli izišli su prije nas fratara. Dok smo mi stigli gore do zbornice, sedmorica naših fratara su već bili odvedeni. Odvedeni su – po mom mišljenju – negdje iza osam sati.

Netko je pričao, da su partizani prije odvođenja fratara tražili konop ili kakvo uže. Vjerojatno da bi fratre svezali. Mislim da su to pričali neki muhadžeri iz istočne Hercegovine koji su se tada zadesili u sobi kraj župnog ureda. Oni su tu spavali pa su partizani, navodno, k njima ušli i tražili konop ili uže.

Ostalih pojedinosti ne bih se mogao sjetiti.

Kakvo je bilo držanje fratara koji su odvedeni i kasnije ubijeni?

Kakvo? Šutili su. Nisu se protivili. Držali su se kako to i doliči ljudima koji vjeruju i trpe na pravdi Boga.

Kakav je bio kasniji razvoj događaja? Kad i od koga ste doznali da su fratri pobijeni?

Vijest o ubojstvu fratara nije nitko izravno potvrdio. Nije nitko ni vidio ni čuo.

Bio neki stolar – neki Marinko Knezović. Kako je često bombardirano, trebalo je popravljati prozore. Mi smo imali u rezervi nešto stakla. Pokojni fra Leo, provincijal je pozvao Marinka da reže i popravlja. Provincijal je znao da je Marinko komunist. Možda ga je upravo zato i angažirao, da bi bio kao neka zaštita. On je i tog kobnog dana radio sve do dva sata poslije podne. Nakon dan-dva došao u samostan pijan “k'o ćuskija”. Pitali ga – što je s fratrima – jesu li živi? On odgovara: “Sve će biti u redu! Pustit će ih.”

(...)

Uglavnom se smatra da su fratri pobijeni na Čekrku. «

²⁵ Pismohrana Vicepostulature, 17/2007.

Izveštaj fra Nikole Pandžića o stradanju sedmorice članova Hercegovačke franjevačke provincije u Mostaru 14. veljače 1945.²⁵

Sljedeći sugovornik u fra Jozinoj upitnoj anketi je brat fra Nikola Pandžić (1921. – 2004.). Fra Nikola je također toga dana 14. veljače 1945. bio u franjevačkom samostanu sv. Petra i Pavla u Mostaru. Bio je u zbornici samostana.

»Molimo Vas da oživite svoje sjećanje na te događaje, odnosno okolnosti u kojima su izgubili život sedmorica naše subraće...

Da ti pravo kažem: nisam posebno pamtio. Nisam mislio da ću o tome nekad govoriti. Reću što znam, čega se sada sjećam.

Čini mi se da je bila Čista srijeda. Može se vidjeti u kalendaru. Oni su došli popodne. Mislim da je bilo oko četiri sata popodne. Zazvonili su. Ja sam imao ključeve od samostana i otvorio im. Meni se čini, da su bili iz Dalmatinske divizije. Bilo ih je 5 – 6 muških i ženskih. Netko je imao vojničko, a netko nije. Imali su čarape do potkoljeno i vindjake. Na glavama su nosili titovke s petokrakom. Svatko je imao nešto od oružja. Upitali su me: “Zašto si zaključao?” Odgovorio sam, da smo zaključali jer se samostan ključa, a i borbe se vode pa da ne ulazi bilo tko. Još su upitali: “Tko ima u samostanu?” Odgovorio sam, da su u samostanu fratri, i da ima i nekih muhadžira. U samostanu su se zatekli muhadžeri, čini mi se, iz istočne Hercegovine. Mislim da su prethodne noći i prespavali dolje kod podruma.

U međuvremenu je stigao i provincijal, pokojni fra Leo. On ih je upitao hoće li štogod pojesti i popiti. Nisu htjeli vina. Mislim da smo ih počastili sirom u onoj sobi ispod gvardijanata. Oni su uskoro otišli.

Kasnije su došli drugi. Koliko se sjećam, kasnije se govorilo, da su ovi drugi bili iz Hercegovačke divizije. Ne znam koliko je moglo biti sati. Možda 5 – 6, svakako prije sedam sati.

Ovi drugi su tražili, da se svi fratri skupe na jedno mjesto. Skupili smo se u zbornicu. Zbornica je bila gdje je sada knjižnica. Ulazna vrata su bila kod stepenica.

Jedan od njih – mislim da je bio starješina – upitao je, da li imamo kakvo vozilo. Fra Pio Nuić je imao motor. Kasnije su s fratrima odvezli i motor.

Zatražili su da u zbornici ostanemo do slijedećega jutra. Pokojni fra Leo ih je zamolio: “Umorni smo. Ako imate neki posao završiti, molim vas završite ga večeras.” Oni su to prihvatili. Onda su nas popisali: ime, prezime, službu, otkad je tko tu i tako dalje. Toga trenutka bilo je 8 fratara koji nisu pripadali mostarskom samostanu: fra

Jozo Bencun, fra Rafo Prusina, fra Bernardin Smoljan, fra Kažimir Bebek, fra Nenad Peهار, fra Zlatko Sivrić, fra Darinko Brkić i fra Jerko Boras...

Fratrima – gostima su prigovorili, što su bježali pred partizanima, a provincijalu i gvardijanu što su ih primili i drugim fratrima dopustili da bježe. Pokojnom fra Grgi su nešto prigovorili za Staniška Vasilja.

Onda su dvojica, valjda komesar i starješina otišli. Nama su naredili, da ostanemo u zbornici dok se oni ne povrate. Postavili su nam i stražara. Rekli su da idu u štab.

Ja mislim da im je štab bio u Donjoj Mahali. Sjećam se, kad su fratri povedeni iz samostana komandirano je – ja sam to dobro čuo – “Donja Mahala!” Čuo sam.

Nakon, otprilike, sat vremena vratili su se ova dvojica. Opet su uzeli spisak i podijelili nas u dvije grupe. Izdvojili su dvojicu starješina: provincijala fra Leona Petrovića i gvardijana fra Grgu Vasilja te sve spomenute koji nisu pripadali samostanu, osim fra Jerke Borasa koji je došao na liječenje. (...) Pokojni fra Zlatko Sivrić i pokojni fra Darinko Brkić su pokazali propusnice od nekog “Čakana” – je li taj živ ili nije, – ne znam. Imali su pismo koje je bilo zapečaćeno. Oni su to otvorili, pročitali, vratili im ga te im rekli da izidu iz grupe izdvojenih fratara. Nama ostalima rekli su, da smo slobodni. Mi smo pošli

dolje u blagovaonicu na večeru. Dvojica vojnika su ostali s izdvojenim fratrima: jedan je bio s njima u zbornici, a drugi pred vratima zbornice. Čini mi se da je bio još po koji vojnik po hodniku.

S nama na večeri bili su komesar i starješina, a čini mi se i poneki vojnik. Komesar je sjedio na provincijalovu mjestu, a ostali kod rote. Mislim da je večeri bilo neko zelje.

Za vrijeme večere, komesar je rekao, da se ništa ne plašimo za izdvojene fratre, odvest će ih, ispitati, možda ih malo zatvoriti, ali im neće ništa biti!

Kad smo večerali – njih su odveli – i gotovo! Čuo sam komandu “Donja Mahala!”. Začula se i zuka auta pred samostanom. Ja auto nisam vidio, ali sam čuo njegov zvuk pa pretpostavljam da su odvedeni autom – kamionom prema Donjoj Mahali.

Te večeri vojska je zauzela dio samostana. Gornji dio je bio prazan jer nije bilo klerika. Sjećam se: cijelu noć su gore hodali, pričali, svirali, pjevali.

Kako ste vi fratri koji ste ostali u samostanu doživjeli odvođenje ove sedmorice fratara?

Kako: Mučno! Nismo bili sigurni, ali smo naslućivali. Ujutro, za kavom pokojni fra Zlatko veli: “Fra Darinko, da nama ne bi Čakana bili bismo sad u Neretvi”. Pokojni

Fratre su najprije opljačkali otuđivši im motor. Onima došlim sa strane prigovarali su što su bježali ispred njih, a provincijalu i gvardijanu što su ih primili te dopustili drugim fratrima da bježe. Uhićene fratre odveli su prema Donjoj mahali. Zauzeli su i dio samostana te u toj noći uhićenja čitavo vrijeme galamili i slavili.

fra Gaudencije se začudi: “Ma, nemoj tako! Jesi li čuo, da je rekao kako će ih samo ispitati, ili u najgorem slučaju zatvoriti?” Ja sam bio pomislio, čim su bili rekli: “Ostajete ovdje do ujutro”, tj. u zbornici, da će nas kad zađemo u noć nekamo sve odvesti i pobiti.

Nakon odvođenja je li išta javljeno iz Štaba ili bilo od koga... Jesu li se fratri zanimali za njih? Kad ste doznali da su oni, ipak, pobijeni?

Iz Štaba nije bilo nikakva glasa.

Fratri su se zanimali preko Marinka Knezovića i još nekih civila. Pokojni fra Leo je bio dobar s Knezovićem koji je bio organiziran i partizan. U našem samostanu je radio kao majstor. Provincijal ga je bio pozvao da radi u samostanu računajući: dobro je da je on tu – kao neka zaštita – Eto, zanimali su se preko njega – Marinka i drugih. Međutim, nije bilo rezultata.

Tek se kasnije čulo, da su pobijeni. Eto sad od ovog, sad od onog...

(...)

Jesu li – prema Vašem mišljenju – odvedeni fratri slutili što ih čeka. Jesu li bili duhovno pripravnici?

Mislim da su slutili, da im se ne piše dobro. Pokojni fra Leo se bio zamislio – bio je crvenkast u licu. Pokojni fra Grgo je stalno molio krunicu. Ja sam uvjeren da su svi bili duhovno pripravnici. Svi su se držali ozbiljno i dostojanstveno. U to vrijeme svakom je bila glava u torbi! Nitko nije bio siguran da će preživjeti one strahote, borbe i komandiranja.

Teško je i nezabvalno davati ocjene o ljudima. Ja bih Vas zamolio, da ipak reknete po koju riječ o svakom od ove sedmorice...

Duboko sam uvjeren da nisu bili ništa krivi. Oni su za mene u stanovitom smislu mučenici! Da ti iskreno kažem: bilo mi je drago što sam tada preživio, ali nekad požalim što i ja nisam odveden s njima! Njihovu smrt smatram svetom!

Fra Leo Petrović – provincijal (62 godine života)

Bio je dobar poglavar. Bio je dobar i meni i drugima. Bio je revan svećenik. Fratri su ga cijenili. Isto tako i svijet koji ga je poznao.«

Okolnosti stradanja sedmorice članova Hercegovačke franjevačke provincije 14. veljače 1945. u Mostaru – prema sjećanju fra Gaudencija Ivančića²⁶

Fra Gaudencije Ivančić (1900. – 1986.) bio je profesor vjeronauka na Preparandiji dugi niz godina (1931. – 1952.) u Mostaru, i sudionik je stravičnih događaja u samostanu sv. Petra i Pavla 14. veljače 1945. I s njim je hvalevrijedni anketni upitnik obavio fra Jozo Vasilj 13. veljače 1986. u Mostaru.²⁷

»Uvjereni smo da nam možete i hoćete mnogo toga pouzdano reći o životu, radu, djelovanju, orijentaciji naših fratara koji su nastradali 14. veljače 1945. godine u Mostaru. Vi ste u to vrijeme živjeli i djelovali u mostarskom samostanu; predavali ste na Preparandiji.

E, ovako: Mi smo bili čitavu sedmicu dana u podrumu. Prenijeli smo bili i krevete u podrum radi sigurnosti od bombardiranja. Nakon sedmicu dana oni su došli prije zalaska sunca. Osvojen je Mostar. Oni su došli u samostan.

Mi smo bili u zbornici. Izišli iz podruma i bili u zbornici. Naložili vatru i grijali se. U podrumu je bilo poprilično hladno, a i dodijalo nam sedmicu dana. Gvardijan fra Grgo Vasilj bio je kod peći i molio krunicu. Ostali smo potihog razgovarali i bili u nekom iščekivanju. Zbornica je bila u prizemlju – tamo je danas jednim svojim dijelom smještena knjižnica.

Uto u zbornicu banu jedan oficir s vojnikom. Oficir upita: “Jeste li ovdje svi? Sigurno vas pola fali!” Provincijal pokojni fra Leo Petrović odgovori: “Otprilike – pola”. Oficir izdaje naredbu: “Svi ćete ovdje ostati do sutra”. (...) Provincijal fra Leo se obraća oficiru: “Bi li to moglo biti malo drukčije?” “Kako to mislite?” – upita oficir. “Bili smo sedmicu dana u podrumu pa nam dodijalo. Možemo li malo izići na čisti zrak?” Oficir pristaje: “Dobro, neka bude tako!”

Onda je oficir sve popisao. Fra Leo je diktirao imena i prezimena. Kad je popis bio završen, oficir veli: “Sad ostanite tu! Mi ćemo se vratiti u roku od dva sata.” Oficir je otišao, a s nama ostavio vojnika sa šmajserom. Vojnik je na nogama imao opanke tupih kljunova.

Nakon dva sata vraća se oficir u pratnji nekoliko vojnika i započne prozivku. Razvrstava jedne na jednu, a druge na drugu stranu. Bilo je vrijeme večere. Na jednu stranu prozvao ih je devetoricu i morali su tu ostati, a nama ostalima dopustio da podemo na večeru u blagovaonicu, tj. dolje gdje je i sada blagovaonica. Ne znam kojim je redom prozvao one koji su morali ostati. Bili su to provincijal fra Leo Petrović, gardijan fra Grgo Vasilj, fra Jozo Bencun, fra Rafo Prusina, fra Bernardin Smoljan,

Glavni u uhićenju fratara bio je Branko Popadić. Nije dopustio uhićenima sići na večeru. Sutra su fratri išli u Komandu mjesta pitati što je s uhićenima. Rekli su im da ne znaju ništa o tome, da će sve ispitati i da će im javiti. Ali od toga nikada ništa ne bi.

²⁶ Pismohrana Vicepostulature, 16/2007.

²⁷ Fra Gaudencije je umro ubrzo nakon ovoga razgovora, 1. travnja 1986. na Humcu.

fra Kažimir Bebek, fra Nenad Pehar, fra Zlatko Sivrić i fra Darinko Brkić. Izvedeni su na hodnik. Nastao je razgovor između oficira i ovih fratara. Čuo sam riječi oficira: “Vi ste pred nama bježali”. Pokojni fra Zlatko Sivrić veli: “Nismo bježali?” Izvadio je cedulju – propusnicu od Ozn-e i pružio je oficiru. Bila je to propusnica za fra Zlatka i fra Darinka Brkića da mogu ići u Ljubuški. “Pa ko vam je ovo dao?”, začudi se oficir. “Pa vidite čiji je potpis”, odgovara fra Zlatko. Propusnicu je izdao neki Zovko zvani “Ćakan”. Oficir je dopustio da i njih dvojica: fra Zlatko i fra Darinko pođu s nama u blagovaonicu na večeru. Ostala sedmorica su zadržani s vojnicima – čuvarima, a oficir se s nama uputio dolje u blagovaonicu.

Prije večere smo se pomolili. Oficira smo kao gosta stavili na provincijalovo mjesto. Koliko se sjećam zvao se kao Popadić – Branko Popadić. Bili smo uzbuđeni, zabrinuti, potišteni. Za večeru je bio grah s kiselim kupusom. Ja sam posluživao. Sjećam se kao da je danas bilo oficirskih riječi: “Uh, što volim kiseli kupus”. Pitali smo ga što će biti s onom sedmoricom. Odgovorio je da se ništa ne plašimo, da će biti odvedeni samo na neko ispitivanje. Kad smo večerali, oficir je otišao gore i poslao vojnike – čuvare dolje na večeru. Sedmorici zadržanih fratara nije bilo dopušteno večerati. Sedam vojnika je došlo u blagovaonicu. Večerali su blizu rote. Ja sam ih posluživao. Čini mi se da je među njima bio i jedan oficir. Za vrijeme večere nije bilo razgovora. Sve je bilo nekako na-brzinu. Kad su večerali, vratili su se ponovo gore i odveli sedmoricu spomenutih fratara nama u nepoznatom pravcu. Koliko smo kasnije doznali prema Starom Čekrku – prema Neretvi. Neki su govorili, da su bili – barem jedan dio – odvedeni prema Širokom Brijegu u što čisto sumnjam.

Sutradan smo pokojni fra Pavo Dragičević i ja otišli u Komandu mjesta. Ona je bila smještena u ulici (ne znam kako se zvala)²⁸ gdje je Martin Suton imao svoju radnju. Udemo fra Pavo i ja komandantu – čini mi se da je bio po činu kapetan. Fra Pavo veli: “Sinoć su odveli našu braću i ne znamo što je s njima”. Fra Pavo njemu diktira imena i prezimena odvedenih, a on bilježi. Fra Pavo ga je zamolio da bi nam rekao ili nas izvjestio što je s njima, tj. sedmoricom odvedenih. Odgovor je bio: “Kad ja doznadnem, javit ću vam”. Međutim nikad nam nije javio.

(...)

Što biste mogli reći o nastradalim fratrima?

Fra Leo Petrović (nastradao u 62. godini života)

Izvanredni poglavar – provincijal. Prvi doktor naše

Provincije, a mislim prvi uopće u Mostaru. (...) Pisao je mnogo. (...)

Bio je izvanredan redovnik i svećenik. Izvrsno je propovijedao. Bio je predsjednik “Napretka”. Bio je vrlo cijenjen. Nije se bavio politikom. (...) Svojim životom i radom davao je drugima primjer.”

Svjedočanstvo fra Zlatka Sivrića

I još jedno svjedočanstvo očevidca fra Zlatka Sivrića (1893. – 1980.) koji je sasvim slučajno izbjegao smrt i hladne valove Neretve toga 14. veljače 1945. u Mostaru u Franjevačkom samostanu sv. Petra i Pavla. Fra Zlatko je svoj iskaz dao fra Andriji Nikiću 16. rujna 1971.²⁹

»Dana 14. veljače u samostan su došli oficiri VIII dalmatinskog korpusa u 15 – 16 sati. Fra Leo ih je primio i rekao im da se časte vinom. Naredio je gvardijanu da im donese pršuta. Tako je i bilo. Razgovarali smo o svemu. Oni su otišli ... mi smo međusobno govorili da su fini ljudi. Kako može biti da ti ljudi ubijaju... Ponovio je fra Leo da ne vjeruje da su naši fratri na Brijegu ubijeni od tih uljudnih osoba.

Istoga dana u Zdravo Mariju zazvonilo je zvono u samostanu, na hodniku vis a vis zbornice. Svi smo se sastali. Nismo ni znali o čemu se radi. Tada nam rekoše da se skupimo svi u zbornicu. Tu je bilo neko popisivanje. Od vojske tu je bilo predstavništvo XXIX divizije i to Brana Popadić, viši komesar; Saša mlađi komesar i još dva vojnika. Mi smo bili u zbornici.

(...)

Brana Popadić i gore spomenuti u zbornici su popisali posebno samostansku obitelj, a posebno nas sa strane. (...) Zatim se ustao i rekao da ga čekamo dok dođe s Ozne. Vratio se s Ozne do sat vremena. Ne znamo što je tamo bilo odlučeno. Prema onome što se dogodilo zaključili smo da su bili odlučili: pobiti sve strance (7) i dvojicu fratara iz samostana, a to su provincijal i gvardijan.

Nakon njegova povratka počelo je ispitivanje u zbornici. Najprije je prozvao fra Leona Petrovića i ljutito mu rekao Ti si dopustio zlikovce da bježe ... Zatim je prozvao gvardijana fra Grgu Vasilja. Ti si bio povezan s legijom...

Došao je red i na mene. Reče mi “Kud si pošao?” Ispričao sam mu da sam bio u Mostarskom Gracu, pošao kući ... (kao što sam već prije rekao...) Došao sam ovamo i evo sam vas dočekao. Ljutito se derao i govorio. Tako 28. 1. ti si išao i govorio “evo ustaša, evo slobode” i tako

²⁸ Cernica.

²⁹ Vicepostulatura, dok. 22.

Skulptura »Vrata« postavljena kao spomen na pobijene franjevce u negdašnjoj samostanskoj zbornici, a sadašnjoj Franjevačkoj knjižnici

bunio narod protiv nas. Partizani kolju, pale, krađu, režu uši, ubijaju...

Odgovorio sam: "Ja nikada nisam bio ustaša..." Fra Darinko Brkić je sjedio iza mene i govorio: "Vadi ćage". U to vrijeme u zbornici se nije dobro vidjelo. Struje nije bilo pa je svjetlila samo garubitna lampa. Ja sam izvadio ćage i pružio mu. On je uzeo i vidio samo da na papiru ima grb s petokrakom. Iziđe tada Saša i reče nam ajdete i vi.

Kad smo izišli bili smo zaprepašteni. Vidio sam sve puno četnika, partizana.

Odmah smo se prestrašili. Brana je pozvao Sašu. Iza toga nas je pustilo.

A: Kakvo je to bilo ćage kod vas?

Evo kako je to dobiveno. Franjo, zvani Ćakan sin Mirka Ivkića služio je u Rodoču u avijaciji.³⁰ Vojska je slabo jela. On je doznao da sam stigao u Mostar, pa je došao u samostan da me posjeti, a došao je da štogod pojedje. Dolazio je svaki dan. Gvardijan mu je uvijek davao. Dolazio je s njim i njegov drug Pero (Pera) Martinović da pojedju štogod. Davali smo im i onda su oni odlazili nazad. Ja sam Ćakanu govorio, čuješ li Ti, daj ti meni kakav pa-

pirić od Ozne isposluj, da se sačuvam. On je govorio da mi ništa nije potrebno. Znaju oni tebe. Tebi ništa neće učiniti. Kad je on kasnije dolazio ja sam opet ponavljao – daj mi kakvo ćage... dva – tri dana prije on dođe i donese mi ćage. To sam uzeo, stavio u džep i čuvao. Kad sam ja pitao ćage, pokraj mene je bio i fra Darinko Brkić. Fra Darinko reče da na to ćage napiše i moje ime. Tako sam ja Ćakanu i rekao i tako je to i učinjeno.

A: A što je bilo s onim fratrima koji su ostali u zbornici kad ste Vi izišli?

Dana 14. veljače uveče nakon našeg izlaska oni su ostali unutra. Govorili su nekima još dok sam ja tamo bio isto što su i meni govorili...

U sadašnjoj telefonskoj centrali u to vrijeme nalazila se jedna žena. Ona je vidjela što se dogodilo i evo što mi je rekla. Njih sedmoricu su izveli na hodnik. Svezali su im ruke žicom pred župnim uredom. Ta žena je bila s istočne strane iz Dubrave.

Prema onome što sam ja kasnije čuo svih 7 su odveli na južni Čekrk i tu su ubačeni u Neretvu.«

Fra Leo i braćo, hvala Vam!

Prošle su sedamdeset i tri godine od toga krvavoga događaja (1945. – 2018.). Nikad nitko od silnih komunističkih i partizanskih velikana grada Mostara, Hercegovine i Jugoslavije nije smatrao shodnim doći u Franjevački samostan sv. Petra i Pavla u Mostaru i reći što se dogodilo provincijalu, gvardijanu, što petorici ostale braće. A uvijek su se kleli, i danas se kunu u svoje poštenje, svoj moral – komunistički moral.

Danas se u samostanu namjena prostora izmijenila. Zbornica, gdje su se dogodili ti sudbonosni i poslije krvavi događaji 14. veljače 1945., danas je čitaonica Franjevačke knjižnice u kojoj će mjesto naći najstarije knjige. No, u obnovi toga prostora nismo zaboravili našu ubijenu braću. Našega provincijala, gvardijana, naše mostarske mučenike. Ulaz u knjižnicu danas je na drugom mjestu, ali je iznutra u prostoru bivše zbornice ostala niša gdje su bila ulazna vrata u zbornicu samostana. Na ta smo vrata iznutra u čitaonici stavili kamena vrata, a na njima je akademski kipar Toni Marić Bazić u plitkom reljefu portretirao ubijene fratre koje su na ta vrata izveli, poslije mučili, ubili i bacili u rijeku Neretvu.³¹ Okupili su se na čelu sa svojim provincijalom oko Isusa koji je pobijedio smrt. Kao predivni životni maslačak kojeg će životni vjetar odnijeti do kraja svijeta, do svakog dobrog čovjeka. Isusov križ je dolje prešao u njihov – u rijeku Neretvu. ✍

³⁰ Ovoga Ćakana svi spominju u svom kazivanju, a ovdje nam fra Zlatko objašnjava i tko je taj čovjek.

³¹ Kamen za reljef darovao je Jure Krtalić – Dent, svoj je umjetnički rad darovao akademski kipar Toni Marić Bazić koji je uz pomoć brata Željka Marića Kamenog skulpturu *Vrata* 2012. postavio na ulazna vrata u negdašnju samostansku zbornicu.

Dekret pape Urbana VIII.

U skladu s dekretom pape Urbana VIII. i uredbom II. vat. sabora izjavljujemo da ne želimo preteći sud Crkve kome se potpuno podvrgavamo. Riječi »mučenik«, »mučeništvo«, »čudesa« i slično imaju u ovom glasilu samo vrijednost ljudskog svjedočenja.

STOPAMA POBIJENIH

glasilo Vicepostulature postupka mučeništva
»Fra Leo Petrović i 65 subraće«, XIII, 1 (22),
Široki Brijeg, 2019. , siječanj – srpanj, 2019.

Glavni i odgovorni urednik:
fra Miljenko Stojić, vicepostulator

Lektura i korektura:
Zdenka Leženić

Adresa:
Kard. Stepičca 14, 88220 Široki Brijeg
Avenija G. Šuška 2, 10040 Zagreb

Veza:
tel.: +387 39 700-325
faks: +387 39 702-936
e-pošta: mostar@pobijeni.info
internet: www.pobijeni.info

Grafički prijelom i tisak:
FRAM-ZIRAL, Mostar

Glasilo izlazi polugodišnje:
siječanj i srpanj

Stare brojeve, osim ovoga posljednjeg, možete u pdf obliku preuzeti sa stranica portala pobijeni.info u poglavlju Izdavaštvo.

Cijena pojedinog primjerka:
3 KM; 12 KN; 3,75 EUR; 4,25 CHF;
6,50 USD; 6,50 CAD

Godišnja pretplata (s poštarinom):
BiH 7,5 KM; RH 33 KN; EU 7,5 EUR;
CH 8,50 CHF; SAD 13 USD; Canada 13 CAD

Slanje pretplate, dobrovoljnih priloga...:

a) poštanskom uputnicom
b) UniCredit Bank d.d. Mostar;
Korisnik: Hercegovačka franjevačka
provincija;

Svrha: prilog Vicepostulaturi
žiro-račun: 3381602276649744
devizni račun:
IBAN: BA393381604876650839
SWIFT: UNCRBA22

ISSN: 1840-3808

RIJEČ UREDNIKA

fra Miljenko Stojić

Dragi čitatelji!

Pred nama je još jedan broj našega glasila Stopama pobijenih. Stvaran je kao i prošlih godina, ustrajnim prikupljanjem svjedočanstava i dokumenata s raznih strana. Hvala Bogu, dosta se toga prikupilo, iako ništa nije previše. Trenutačno smo, mogli bismo reći, gotovo iscrpili sve te izvore. Ali Bog uvijek providi tako da ćemo u sljedećem broju, čvrsto vjerujem, moći objaviti nova postignuća na tom području. Trebamo samo provjeriti još neke činjenice.

Okolnosti u kojima živimo takve su kakve jesu. Nikada ne ćemo postići da budu baš onakve kakve bismo željeli imati. Neprestana je to borba i tako će i ostati. Važno je samo da smo razmišljali kako treba i nakon toga dali sve od sebe. Međutim, pitanje je jesmo li zaista bili takvi? Dogodi nam se da stvari gledamo samo kroz naočale svoje korisnosti ili kroz subjektivne naočale, a ne kroz one objektivne, koliko to koristi zajednici čiji sam član. Kad bismo znali tako postupati, mnogo toga bi oko nas bilo drukčije. Nema nam druge nego neprestano učiti mudrost življenja. Govore nam to svi naši mučenici kroz povijest. Nisu oni bili pojedinci koji su se borili za neke svoje osobne probitke, nego članovi zajednice koji su s njom živjeli i za nju dali život. Zbog toga ih se danas sjećamo i zbog toga ne će biti zaboravljeni. Svaki novi naraštaj, naime, treba svjetlo koje će ga voditi kroz život.

Da su pobijeni hercegovački franjevci zaista bili pravo to svjetlo, govore nam

mnoga svjedočenja. Neka od njih donosimo i u ovom broju glasila. Zanimljiva su, kao i sva druga koja smo do sada objavili. Pokazuju da se može sve učiniti ako se otvorimo svome Bogu i njegovu snagu prizovemo u svoj život. Pozivamo sve one koji su po zagovoru hercegovačkih pobijenih franjevaca doživjeli neku milost da nam se jave tako da njihovim svjedočenjem možemo obogatiti i druge. Smisao Božjega dara uvijek je u dijeljenju, a ne u sebičnu čuvanju samo za sebe.

Dok razmišljamo o svemu ovomu, zacijelo bismo se trebali upitati i koliko se borimo za svoju domovinu? Ona je naš okvir za postojanje na ovoj krhkoj zemlji i ne možemo dići ruke od nje, moramo joj pomagati. Najprije se trebamo početi moliti na tu nakanu da bismo nakon toga, u skladu s Božjim nadahnućem, počeli djelovati. Trebamo ju imati jer inače ne ćemo o svemu ovomu moći govoriti, kao što je to bilo u jugokomunizmu. Obvezuju nas na to svi pobijeni, ne samo naši fratri. Previše ih je zaista bilo kroz protekla vremena. Sada nam trebaju svijetliti kao uzor u izgrađivanju života dostojnoga za življenje.

Nadamo se da će kroz ovakve ili slične naočale početi gledati život i oni koji trenutno ne vide sreću u domovini pa odlaze diljem svijeta. Ne bude li nas na našim prostorima, nestat će nas i možda će samo povijest pisati o nama.

Glavu gore i neka nam je svima
mir i dobro!

IZ SADRŽAJA

Iz ljetopisa	4	Odjek u umjetnosti	45
Istraživanja	9	Nagradni natječaj	48
Stratišta	23	Podsjetnik	51
Pobijeni	26	Suočavanje s prošlošću	53
Glas o mučeništvu	37	Razgovor	54
Glas o znakovima	39	Podlistak	57